

„Aktualizm” i „prospekja” w założeniach edukacji fizycznej i zdrowotnej reformowanej szkoły

„Proces edukacji szkolne, aby był skuteczny powinien mieć charakter wielowymiarowy. Szkoła jako instytucja wspierająca rodzinę musi zrealizować swój główny cel, którym jest przygotowanie wychowanka do życia”.

Szkolna edukacja fizyczna i zdrowotna wprowadzaniem ucznia w świat wartości

Założenia programowe wychowania w polskiej szkole zwracają uwagę na personalistyczne podejście do zabiegów wychowawczych, związanych z kształceniem, nauczaniem i wychowaniem we wszystkich obszarach w tym również w kontekście wychowania fizycznego i zdrowotnego¹.

W „Podstawie programowej wychowania fizycznego i zdrowotnego”² zauważamy, że na wszystkich etapach kształcenia bardzo mocno podkreślane są wychowawcze wartości aktywności sportowej, które nie tylko dają zdrowie fizyczne, psychiczne, społeczne, ale również i duchowe. Wiąże się to z aktualnie obowiązującą personalistyczną koncepcją wychowania fizycznego i zdrowotnego na której bazują założenia programowe: „w wychowaniu fizycznym i zdrowotnym należy kształtować osobowość. Formując przekonania, postawy, motywacje ucznia, pracujemy nad przyszłością wychowanka, w której sprawą najważniejszą jest uznanie jego godności, indywidualności i niepowtarzalności”³. W takim ujęciu wychowanie fizyczne

¹ W niniejszym artykule edukacja fizyczna i zdrowotna została ukazana jako dwie przenikające się dziedziny wychowania człowieka. Łączność obu dziedzin wychowania została potwierdzona zapisami ujętymi w nowej „Podstawie programowej wychowania fizycznego”. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

² Od 1999 roku edukacja zdrowotna realizowana jest w polskiej szkole w ramach tzw. ścieżki edukacyjnej – „edukacja prozdrowotna” (od II etapu edukacji szkolnej). Ujęcie takie umożliwia systematyczne działania, edukacja zdrowotna obligatoryjnie włączona została w proces dydaktyczno – wychowawczy. Zob. założenia „Podstawy programowej” i współczesnej koncepcji wychowania fizycznego. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, (Dz.U. Nr 5, poz. 458).

³ Por. założenia „Podstawy programowej” i współczesnej koncepcji wychowania fizycznego, w: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie

i zdrowotne wiąże się z wprowadzeniem i wdrażaniem ucznia do urzeczywistniania wartości zawartych w zdrowym stylu życia, nie tylko w czasie trwania nauki szkolnej, ale również po jej ukończeniu (aktualizm = prospekcja).

„Podstawa programowa wychowania fizycznego i zdrowotnego” podkreśla zarazem potrzebę uzupełniania wartości zdrowotnych, wartościami utylitarnymi ciała (w celu przygotowania do pracy, lub zachowania zdolności do pracy – motyw preparacyjny, lub odnowy po jej wykonaniu – motyw rekreacyjny), wartościami hedonistycznymi – czerpanie przyjemności (ta wartość wiąże się z opanowaniem pewnych umiejętności; radość np. z pływania, jazdy na nartach) i wartościami agonistycznymi (rywalizacyjnymi) jako współzawodnictwem bezpośrednim (zwycięstwo nad rywalem) współzawodnictwem pośrednim (ustanowienie rekordu). Wartości agonistyczne wiążą się z wyższością nad rywalem i często stanowią główny, a nawet jedyny motyw „uprawy ciała” – młodzi ludzie są w okresie szkolnym, dlatego ważną sprawą jest ukazywanie aktywności fizycznej w aspekcie jej duchowości (panowania ducha nad ciałem), pokazywanie pozytywnych aspektów zdrowego stylu życia, który wiążą się z pracą nad sobą, szanowaniem innych i dochodzeniem do sukcesów wytrwałą pracą.

Analizując „Podstawę programową” zauważamy, że w swoich zapisach zwraca ona szczególną uwagę na wartości, wobec których zdaniem M. Nowaka, należałoby zachować szczególną ostrożność, aby przy przemianach w wartościowaniu nie utracić prawdziwych dóbr naszej kultury. Autor do takich wartości zalicza: pracę i to, co się z nią łączy, powołanie i solidność, a następnie miłość i rodzinę, zdyscyplinowanie wewnętrzne (samodyscyplinę), religię i patriotyzm⁴.

We współczesnej edukacji fizycznej i zdrowotnej, szczególnie mocno zarysowuje się wartość: zdyscyplinowania wewnętrznego, która wiąże się z formami właściwego zachowania, dobrymi obyczajami, słowami: dziękuję, przepraszam, proszę i respektowaniem innych osób (szanowaniem drugiego człowieka).

podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, (Dz.U. Nr 5, poz. 458) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2007 r. *zmieniające podstawę programową wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

⁴ Zob. M. Nowak, *Wychowanie do wartościowania w kontekście pluralizmu*, „Roczniki Nauk Społecznych”, .XXVIII – XXIX, z. 2 – 2000 – 2001, s.14; W. Brezinka, *Wertwandel und Erziehung*, „Jahrbuch für Jugendsozialarbeit”, 6(1985), s. 23.

Ukazując potrzebę wprowadzania do wartości trwałych i niezmiennych, można za L. Jeleńską podkreślić, że cała edukacja szkolna powinna zawierać w sobie podstawowy cel wychowania (osiągnięcie dojrzałości), wiążący się z różnymi wartościami, w tym szczególnie z tzw. kardynalnymi, czyli: dobrem, prawdą i pięknem. Wychowanie ma scalić wewnętrznego człowieka, uczynić go jednym. Nie będzie zatem wychowany człowiek, którego życie prywatne i publiczne, społeczne, narodowe i religijne będzie czymś nieuzgodnionym, który będzie miał różne „ideały”, często sprzeczne⁵. Współczesna edukacja szkolna ma zatem sprzyjać „wewnętrznemu scalaniu wychowanka”, tak aby poprzez systematyczne działania z edukacji zdrowotnej rozpoczęte na I etapie (kształcenie zintegrowane), a następnie kontynuowane przez kolejne etapy edukacji szkolnej (szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna) została ukształtowana postawa prozdrowotna ucznia. Kształtowanie postawy prozdrowotnej wiąże się z integracją wiedzy na temat zdrowia (jako podstawy edukacji szkolnej), kształtowaniem umiejętności wykorzystania wiedzy w codziennym życiu (w sytuacjach typowych i nietypowych) i wytworzeniem nawyków zdrowego stylu życia. Obecnie zadania te realizowane są m.in. w ramach ścieżek edukacyjnych, które pozwalają integrować wiedzę i treści różnych przedmiotów, prowadzić tzw. edukację międzyprzedmiotową⁶.

Wprowadzając wychowanka w świat wartości należy podkreślić, że oprócz wartości ważnych wspólnie i występujących w sensie obiektywnym, na które zwraca uwagę „Podstawa programowa”, ważne są także te wartości, które winny mieć miejsce w sensie subiektywnym, w poszczególnych osobach i być odzwierciedlane

⁵ L. Jeleńska, *Sztuka wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1930, s.151; M. Nowak, *Założenia i struktura integralnych systemów wychowania szkolnego*, w: *Jak wychowywać*, Materiały z konferencji, Oficyna Wydawnicza „El – Press”, Lublin 2000, s. 27; oraz B. Wolny, *Program wychowawczy. Edukacja skierowana ku wartościom dla przedszkola i szkoły podstawowej pod hasłem „Ja i moje miejsce w świecie wartości”*, PCEN Tarnobrzeg 2007, s. 5.

⁶ „Podstawa programowa kształcenie ogólne dla poszczególnych typów szkół” wprowadza ścieżki edukacyjne o charakterze dydaktyczno - wychowawczym od II etapu edukacji szkolnej, czyli klas IV – V. Wśród proponowanych ścieżek jest również edukacja zdrowotna: 1) edukacja czytelnicza i medialna, 2) edukacja ekologiczna, 3) **edukacja prozdrowotna**, 4) wychowanie do życia w społeczeństwie: a) wychowanie do życia w rodzinie, b) wychowanie regionalne – dziedzictwo kulturowe w regionie, c) wychowanie patriotyczne i obywatelskie; od III etapu dochodzi jeszcze edukacja europejska. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, (Dz.U. Nr 5, poz. 458).

w obiektywnych działaniach. Na takie wartości uczuła M. Nowak, podkreślając, że odnajdujemy je w założeniach współczesnej edukacji, również fizycznej i zdrowotnej, tj.: postawa otwarcia na świat i życie, postawa aktywności, postawa realizmu przejawiająca się w realistycznym rozumieniu świata i siebie oraz postawa naznaczona „kulturą serca”⁷. Są one nabywane w procesie wychowania człowieka.

Przyjmując, że zdrowie jest podstawową wartością edukacji zdrowotnej i fizycznej należy w edukacji szkolnej zdrowie ujmować w dwóch obszarach, aspektach aksjologicznych: jako wartość subiektywną (związaną z wewnętrznym przekonaniem jednostki o stanie swojego zdrowie) i wartość obiektywną (obiektywny, sprawdzalny stan zdrowia jednostki).

B. Woynarowska podkreśla, że w szkolnej edukacji zdrowotnej „zdrowie ukazywane jako kategoria pozytywna (*dobrostan, wellness*), wiąże się z dobrą jakością życia, energią życiową, sprawnością fizyczną, potencjałem człowieka, rozwojem, zdolnością do aktywnego i twórczego życia, cieszenia się z życia, optymizmem, szczęściem”⁸. W takim ujęciu zdrowie ukazywane jest wychowankom jako dobro, stan pożądany, ceniony. Uznawane jest za wartość i zasób dla jednostki⁹.

Zdrowie człowieka, jak słusznie zauważa M. Kowalski, charakteryzuje się całościową dynamicznością, a nie statycznością. Stąd zasadne jest rozpatrywanie zdrowia na płaszczyznach aksjologicznych, które pozwalają ujmować zdrowie jako całość lub część całości. Według autora „płaszczyzny mają tę właściwość, że mogą się wzajemnie przenikać, nakładać lub ewentualnie stanowić oddzielne elementy”¹⁰.

Ujęcie zdrowia proponowane przez M. Kowalskiego jest szczególnie przydatne we współczesnej szkolnej edukacji zdrowotnej połączonej z edukacją fizyczną. Przyjmując koncepcję autora i wykorzystując ją w kształtowaniu postawy

⁷ Por. „Podstawa programowa kształcenia w poszczególnych typach szkół”, w: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, (Dz.U. Nr 5, poz. 458) oraz M. Nowak, *Wychowanie do wartościowania w kontekście pluralizmu*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. XXVIII – XXIX, z. 2 – 2000 – 2001, s.21.

⁸ B. Woynarowska, *Edukacja zdrowotna*. Podręcznik akademicki, PWN, Warszawa 2007, s. 24.

⁹ Tamże, s. 37.

¹⁰ Zob. M. Kowalski, *Płaszczyzny zdrowia w ujęciu aksjologicznym*, w: M. Kowalski, A. Gawęł, *Zdrowie – wartość – edukacja*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, s. 55.

prozdrowotnej wychowanka nauczyciel realizuje proces dydaktyczno - wychowawczy w oparciu o następujące *plaszczyny zdrowia* ¹¹:

- *pierwsza*: wartość zdrowia jest realnością; zdrowie jest wartością egzystencjalną, a to oznacza, że ma istotne znaczenie w życiu człowieka¹²
- *druga*: wartość zdrowia uwidacznia się dzięki właściwościom procesu strukturyzowania osobowości (widoczne jest to m. in. w obszarach związanych z regulowaniem życia społecznego, grupowego, jak również zachowań indywidualnych)
- *trzecia*: wartość zdrowia zobowiązuje (powiązanie odpowiedzialności z podejmowaniem określonych decyzji w obszarze zdrowia);
- *czwarta*: wartość zdrowia służy twórczemu byciu jednostki;
- *piąta*: wartość zdrowia wyzwala siły motywacyjne oraz mobilizuje;
- *szósta*: wartość zdrowia uaktywnia sposoby poznawania siebie i innych, a także oceniania otaczającej rzeczywistości;
- *siódma*: wartość zdrowia uaktywnia wyobraźnię, skojarzenia oraz intuicje, aktywizując wolę i decyzje jednostki;
- *ósma*: wartość zdrowia nadaje sens życiu jednostki oraz ma charakter sensotwórczy¹³.

Powyższe ujęcie zdrowia w płaszczynach aksjologicznych i przyjęcie owej struktury w edukacji szkolnej zapewnia nauczycielom prowadzenie procesu dydaktyczno – wychowawczego w oparciu o uznanie zdrowia jako ważnej wartości życia człowieka, co pozwala wszechstronnie przygotować wychowanka do życia opartego na zdrowiu w ujęciu całościowym (wszystkie aspekty zdrowia: fizyczny, psychiczny, społeczny i duchowy). Przyjęcie zdrowia jako wartości przez wychowanka (zaakceptowanie, uznanie jako wartości cennej- urzeczywistnianie w codziennym życiu) umożliwi kształtowanie relacji na różnych poziomach funkcjonowania człowieka (osoby): wewnętrznym (w

¹¹ Tamże, s. 55 - 63.

¹² K. Popielski w: *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994, s.23.

¹³ M. Kowalski, *Plaszczyny zdrowia w ujęciu aksjologicznym*. w: M. Kowalski, A. Gawęł, *Zdrowie – wartość – edukacja*, Kraków 2006, s. 55 – 63.

stosunku do samego siebie – poznanie siebie – swojego wnętrza) następnie w kontekście relacji człowiek – człowiek; człowiek - grupa społeczna; człowiek – środowisko społeczne¹⁴.

Prakseologiczny model edukacji szkolnej a nowatorskie tendencje wychowania fizycznego i zdrowotnego

Powyższe wprowadzające rozważania na temat wartości wychowania fizycznego i zdrowotnego realizowane w polskiej szkole oparte są na prakseologicznym modelu edukacji szkolnej. Prakseologia jako nauka o skutecznym działaniu, stanowi współcześnie fundament szkolnej edukacji, która w swoich założeniach wskazuje na skuteczność i efektywność działań dydaktyczno – wychowawczych. Nie są to całkowicie nowe tendencje, a raczej sprawdzone i „utarte” w kontekście historycznego spojrzenia na edukację fizyczną i zdrowotną. Elementy prakseologii odnajdujemy w rozważaniach J. Śniadeckiego, który pierwszym elementem wychowania uczynił – poznanie wychowanka, czyli diagnozę: „Mistrz, który ma się zająć wychowaniem (...) powinien naprzód poznać ten surowy materiał, pierwszą osnowę człowieka, z której ma powstać dzieło jego sztuki, tak jak rolnik powinien znać ziemię, którą ma uprawiać”¹⁵. Prakseologiczny model edukacji szkolnej oparty jest właśnie na diagnozie, która jako pierwszy etap jest podstawą planowania działań i opracowywania celów edukacji (dokonanie operacjonalizacji) następnie wiąże się z monitorowaniem realizowanych działań i ewaluacją (wyników i procesu)¹⁶.

We współczesnym ujęciu edukacji fizycznej i zdrowotnej szczególnie ważne stają się tzw. nowatorskie tendencje na które zwraca uwagę M. Demel. Autor formułując współczesną koncepcję wychowania fizycznego i zdrowotnego, podkreśla potrzebę oparcia działań na: *edukacji permanentnej, prospekcji, autoedukacji, intelektualizacji, humanizacji, indywidualizacji oraz otwarciu się szkoły na środowisko, a szczególnie współpracę z rodzicami*¹⁷. Dla ukazania znaczenie poszczególnych tendencji dla

¹⁴ Tamże.

¹⁵ J. Śniadecki, *O fizycznym wychowaniu dzieci*, Ossolineum, Wrocław 1956, s. 8.

¹⁶ B. Wolny, *Wychowanie fizyczne w zreformowanej szkole. Ranga i miejsce wychowania fizycznego w polskiej szkole*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 191- 199.

¹⁷ M. Demel *Szkice krytyczne o kulturze fizycznej*, SiT, Warszawa 1998, s. 18.

wszechstronnego, integralnego wychowania fizyczno – zdrowotnego zasadne jest dokonanie krótkiej charakterystyki:

- 1) **edukacja permanentna** – jest pierwszą ważną zasadą, w myśl której poszczególne etapy edukacji szkolnej (szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna) nie stanowią oddzielnych, odizolowanych okresów w nauce szkolnej. W stosunku do wychowania fizycznego K. Zuchora podkreśla, że „dzisiaj wychowanie fizyczne należy traktować jako nieprzerwany ciąg nawarstwiających się (na podobieństwo słoików w drzewie) i wzajemnie dopełniających się kręgów działań wychowawczych w szerokim tego słowa znaczeniu, a więc jako proces, któremu początek wyznacza akt narodzin dziecka i który biegnie nieprzerwanie aż do schyłku ludzkiego życia”¹⁸. Powyższe słowa odnoszą się do wychowania zdrowotnego, które również rozciągnięte jest w czasie, zaczyna się od momentu poczęcia dziecka i trwa przez całe życie człowieka. W takim układzie kształcenia ustawicznego szkolne wychowanie fizyczne i zdrowotne stanowi fundament. Daje ono podstawy umiejętności i wiedzy, rozbudza aspiracje do wzbogacenia siebie oraz wdraża do instytucjonalnie organizowanego, jak i samodzielnego kształcenia swego ciała i rozwoju sił¹⁹ przez całe życie człowieka.
- 2) **prospekja (wychowanie do przyszłości)** – to jedno z najważniejszych zadań, jakie ma do spełnienia szkolne wychowanie fizyczne i zdrowotne. W hasle tym uwzględniono, że życie, do którego przygotowujemy ucznia (celem bowiem wychowania jest przygotowanie do życia), nieustannie się zmienia, stawiając stale nowe i z reguły coraz trudniejsze zadania. Z prospekją wiąże się problem rozbudzania zapałów do ruchu i zmęczenia wywołanego wysiłkiem fizycznym, które jest ważnym zadaniem edukacji fizycznej i zdrowotnej. Tak np. we współczesnej koncepcji wychowania fizycznego kładzie się nacisk na formułowanie trwałych dyspozycji do odczuwania „głodu ruchu” – chodzi o rozwinięcie potrzeby ruchu i tym samym ukształtowania postawy ucznia w takim kierunku, aby

¹⁸ K. Zuchora, *Wychowanie fizyczne naszych dni*, SiT, Warszawa 1974, s. 58.

¹⁹ Należy podkreślić, że edukacja permanentna wiąże się kształceniem ustawicznym we wszystkich etapach życia, nie kończy się wraz ze skończeniem szkoły, ale jest kontynuowana na bazie wyniesionych z edukacji szkolnej wiadomości i umiejętności w kolejnych okresach życia człowieka.

zainteresowanie się aktywnością fizyczną nie skończyło się wraz z zakończeniem nauki szkolnej. W szkole XXI wieku młody człowiek ma: „uczyć się jak żyć (...), aby przez całe życie móc przyswajać nową wiedzę; uczyć się myśleć swobodnie i krytycznie; uczyć się kochać świat i czynić go bardziej ludzkim; uczyć się, jak rozwijać się samemu w pracy twórczej i dzięki niej”²⁰;

- 3) **autoedukacja** – w wychowaniu fizycznym i zdrowotnym zasadnicze miejsce powinny znaleźć te metody nauczania i wychowania, które pobudzają do samodzielnego działania i myślenia. „Nie istnieje prawdziwe wychowanie tam, gdzie nie ma dobrowolnego zaangażowania osobnika, aktywnego udziału z jego strony”²¹. Z tego względu zachodzi pilna potrzeba tworzenia w procesie wychowania fizycznego i zdrowotnego odpowiedniego klimatu społeczno – moralnego, ze szczególnym zwróceniem uwagi na życzliwy stosunek do drugiego człowieka, akceptujący indywidualne różnice i podnoszący poziom wzajemnego zaufania w układzie: nauczyciel – uczeń. Relacje wychowawcze powinny być oparte na dialogu, który jest spotkaniem, otwarciem się nauczyciela i ucznia na siebie. Aktywność wychowanka zależy od zaspokojenia szeregu złożonych potrzeb, dających poczucie indywidualnej satysfakcji ²². M. Demel w *Szkicach krytycznych o kulturze fizycznej* pisał: „Znamiona postępu dostrzec należy w tym, co podnosi ucznia do godności podmiotu, co przyczynia się do internalizacji programu (tj. przyjęcia go przez ucznia za własny, nie zaś narzucony) – słowem w tym, co przekształca edukację w autoedukację. Nie będą natomiast postępem najwymyślniejsze urządzenia i sprzęt, najrzęczniejsza nawet tresura, najlepiej technicznie przygotowana kadra, jeżeli zabraknie tych właśnie elementów”²³;
- 4) **intelektualizacja** – wiąże się z akcentowaniem przekazu też wiedzy o wychowaniu fizycznym i zdrowotnym. Jak pisze W. Osiński: „efektywność działania jest w znacznej mierze pochodną wzbudzonych w procesie wychowania

²⁰ E. Faure, *Raport o systemie oświaty 1975* za: W. Osiński, *Zarys teorii wychowania fizycznego*, AWF, Poznań 1996, s. 123.

²¹ Światowy Manifest o Wychowaniu Fizycznym, „Kultura Fizyczna”, 1972, nr 1, s. 27 – 34.

²² Na temat realizacji specjalnych potrzeb rozwojowo – zdrowotnych współczesnych dzieci pisał W. Pańczyk. Zob. W. Pańczyk, *Zielona recepta- aktywność fizyczna w terenie jako środek wspomagający rozwój i zdrowie młodego pokolenia*, UKFiT, Zamość – Warszawa, 1996, s.8 – 10.

²³ M. Demel, *Szkice krytyczne o kulturze fizycznej*, Warszawa, 1973, s. 40 – 41.

fizycznego zainteresowań oraz siły przeżyć emocjonalnych”²⁴. Aby to osiągnąć, uczeń powinien wiedzieć, po co ćwiczy i jakie są potrzeby jego organizmu. Oznacza to pilną konieczność wzbogacania wychowania fizycznego o wartości intelektualno – poznawcze. Nauczyciel wychowania fizycznego przekazując wiedzę, winien krzewić kulturę fizyczną, winien uczyć, jak dbać o ciało i zdrowie, jak doskonalić sprawność fizyczną, pielęgnować urodę, jak wypoczywać po szkole i pracy. Inaczej wiedza nie procentuje, a nauczyciel staje się wyłącznie demonstratorem czy prezenterem kolejnych, bezrefleksyjnie odtwarzanych ćwiczeń ruchowych;

- 5) **humanizacja** – wychowanie fizyczne i zdrowotne wymaga nowej, bardziej humanistycznej orientacji i nastawienia na lepsze zrozumienie sfery przeżyć ludzkich. Chodzi o zmianę postaw i zorientowanie poczynań na emocjonalne „potrzeby przeżywania” cielesności. Humanizacja wiąże się z potrzebą przyjęcia odpowiedniej koncepcji człowieka, a taką niewątpliwie jest koncepcja osoby, oparta na personalizmie. Zwłaszcza jeśli odniesiemy się do myśli K. Wojtyły, możemy w interesującym nas aspekcie stwierdzić, że „personalizm nie tyle oznacza jakąś teorię osoby, czy też teoretyczną naukę o sobie. Posiada on znaczenie w dużej mierze praktyczne i etyczne – chodzi o osobę jako podmiot i przedmiot działania, jako podmiot uprawnień”²⁵. Wychowanie fizyczne i zdrowotne stanowi taką dziedzinę wychowania, której zabiegi bezpośrednio dotyczą cielesności człowieka. Na sprawę ciała zwraca również uwagę F. Znaniecki: „Ciało jest nam dane świadomie, jest tak samo treścią przesuwaną się przez aktualność, jak inne treści zmysłowe czy kulturalne, słowem jest wartością wśród innych wartości, a nie warunkiem, czy podłożem innych”²⁶. Jednakże najbardziej wartościowe przemyślenia, przydatne w integralnym ujęciu fizycznego wychowania człowieka, dotyczące ciała, przedstawia K. Wojtyła²⁷. Autor ujmuje człowieka jako „osobę – byt rozumny, obdarzony życiem wewnętrznym i wolną wolą. Człowiek w jego ujęciu jest najdoskonalszą istotą, zdolną do samostanowienia o sobie, samą sobie panującą, odpowiedzialną za własne życie i wrażliwą na wartości. Człowiek jest istotą świadomą i dzięki

²⁴ W. Osiński, *Zarys teorii wychowania fizycznego*, Poznań 1996, s. 151.

²⁵ K. Wojtyła, *Personalizm tomistyczny*, „Znak”, Kraków 1961/5 (83), s.664.

²⁶ F. Znaniecki, *Studia nad filozofią wartości*, PWN, Warszawa 1969, s. 55.

²⁷ Zob. Z. Dziubiński, *Wartości ciała i kultury fizycznej w filozofii i teologii Jana Pawła II*, „Wychowanie fizyczne i Sport”, 1988, nr 3, s.109 – 133.

świadomości może on przeżywać własne ciało”²⁸. Takie podejście do ciała człowieka daje mu poczucie bezpieczeństwa, że będzie właściwie traktowany, z szacunkiem i godnością, które dotyczą również jego ciała (człowiek jako jedność cielesno – duchowa);

- 6) **indywidualizacja** – ograniczenie działań dydaktyczno – wychowawczych do zajęć w systemie klasowo – lekcyjnym nie ułatwia zróżnicowanego, w zależności od potrzeb i zamiłowań, traktowania poszczególnych uczniów. Toteż szansą indywidualizacji są głównie zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne²⁹. „Mogą to być – pisał W. Gniewkowski (1974) – zajęcia gimnastyki wyrównawczej i korektywnej, zabawy i gry, mała turystyka, sporty wodne i zimowe, imprezy sportowe, zajęcia typu harcerskiego, biwaki itp. Uwzględniają one, w znacznie węższym stopniu, niż zajęcia lekcyjne, postulaty indywidualizacji, doboru grup, możliwość ruchowego wyżycia się, rozwoju samodzielności i uspołeczniania młodzieży”³⁰.
- 7) **szkoła przedłużona i środowiskowa** – realizacja nowych zadań wychowania fizycznego i zdrowotnego wymaga wyjścia szerokim frontem poza system klasowo – lekcyjny i rozwinięcia form działalności pozalekcyjnej i pozaszkolnej. Współczesna szkoła winna stać się swoistym ośrodkiem autentycznego szerzenia kultury fizycznej i zdrowotnej, promieniując swoimi wpływami już nie tylko na dzieci i młodzież, ale także na dorosłych (rodziców). Preferowane są zatem te formy programowe, w których współuczestniczyć mogą zarówno uczniowie, rodzice i nauczyciele. Sprawy zdrowia, sprawności, rozwoju fizycznego, odporności i wypoczynku, stanowią obecnie ważny i stały element troski całej szkoły, a nie tylko nauczycieli wychowania fizycznego. Współczesna koncepcja wychowania fizycznego w szkole rezygnuje z tradycyjnego czynienia z programu wychowania fizycznego zwykłej „ewidencji ćwiczeń ruchowych prosto do przerobienia”, zmierza natomiast w kierunku współdziałania w dziedzinie postaw, przekonań, poglądów i aspiracji (w osobowości wychowanka), w kierunku przygotowania go do aktywnego

²⁸ Zob. K. Wojtyła, *Osoba i czyn i inne studia antropologiczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1994 (wyd. III) s. 133; Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, Drukarnia Watykańska, Watykan 1986, s.121.

²⁹ Za: W. Osiński, *Zarys teorii wychowania fizycznego*, Poznań 1996, s.152.

³⁰ W. Gniewkowski, *Ogólne tendencje rozwojowe we współczesnym wychowaniu fizycznym*, w: *Nowoczesność w wychowaniu dzieci i młodzieży*, SiT, Warszawa 1974, s. 85 – 95.

uczestnictwa i odbioru kultury fizycznej obecnie i w przyszłości (po ukończeniu edukacji szkolnej). Otwarcie się szkoły na potrzeby ucznia i podmiotów szkoły umożliwiło nauczycielom opracowywanie własnych programów autorskich, będących odpowiedzią na potrzeby uczniów, rodziców i szkoły.

W podsumowaniu – uwag kilka ...

Edukacja we współczesnej szkole ma charakter wielokierunkowy, uczeń zdobywa wiedzę (nauczanie), kształtuje swoje umiejętności wykorzystania wiedzy w praktyce (kształcenie) i formuje swoją postawę (wychowanie). Aktualne działania szkoły prowadzone w procesie dydaktyczno – wychowawczym ukierunkowane są na przyszłość, szkoła przygotowuje do przyszłości (prospekcja). Szkoła jako instytucja wspierająca rodzinę otwiera się na wartości życia codziennego. Swoją ofertę edukacyjną opiera na pełnym ujęciu wartości, począwszy od wartości egzystencjalnych, hedonistycznych poprzez poznawcze, społeczno – moralne, etyczne po wartości religijne³¹. Szkoła nie może wychowywać poza wartościami „wychowanie w pustce aksjologicznej jest budowaniem na piasku”³². Współczesna szkoła to dobra szkoła, otwarta na potrzeby całej społeczności szkolnej: uczniów, rodziców i nauczycieli. To taka szkoła która realizując proces wszechstronnej edukacji nie zapomina o ważność wszystkich dziedzin wychowania, na równi troszczy się o rozwój intelektualny, fizyczny, zdrowotny, społeczny i duchowy. To szkołą „przyjaźnie wymagająca”, w takiej szkole uczniowie traktowani są podmiotowo i podmiotowo traktują swoich nauczycieli (dwupodmiotowość), zdobywają wszechstronną wiedzę, rozwijają swoje talenty i zainteresowania w różnych dziedzinach (w tym bardzo ważnej dla zdrowia działalności ruchowej), są traktowani indywidualnie, znają swoją wartość i rozumieją znaczenie edukacji szkolnej w przygotowywaniu ich do życia w dorosłym społeczeństwie.

Reasumując należy podkreślić, że przed współczesną szkołą stoi niezwykle ważne zadanie ukierunkowywania aktualnie realizowanych działań na przyszłość –

³¹ Zapisy na temat wychowania ku wartościom odnajdujemy w „Podstawach programowych kształcenia ogólnego dla wszystkich etapów edukacji szkolnej”. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2007 r. *zmieniające podstawę programową wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

³² K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*. T. 1. Wyd. Jedność, Lublin – Kielce 2006, s.8.

prowadzenie tzw. edukacji wzbogacającej życie człowieka, w której nauczyciele pamiętają, że „informacja to nie wiedza, wiedza to nie mądrość, a mądrość to nie umiejętność przewidywania. Każda z nich wzrasta z pozostałych, a człowiek do życia potrzebuje ich wszystkich”³³.

AKTUALIZM” I „PROSPEKCJA” W ZAŁOŻENIACH EDUKACJI FIZYCZNEJ I ZDROWOTNEJ REFORMOWANEJ SZKOŁY

Słowa kluczowe: edukacja, wychowanie fizyczne, wychowanie zdrowotne, wartości

Streszczenie

W artykule autorka dokonuje analizy współczesnej koncepcji edukacji fizycznej i zdrowotnej realizowanej we współczesnej szkole w oparciu o założenia *Podstawy programowej*. Zwraca uwagę na antropologiczno - aksjologiczną sferę szkolnej edukacji, podkreślając potrzebę oparcia wychowania na właściwej koncepcji człowieka i wychowania uczniów ku wartościom trwałym i niezmiennym. Przedstawia nowatorskie tendencje wychowania fizycznego i zdrowotnego, stanowiące podstawy edukacji szkolnej.

“AKTUALIZM” (present activities) AND “PROSPEKCJA” (future activities) IN PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION IN A REFORMED SCHOOL

Key words: education, physical education, health education, values

Summary

The author of the article analyses the contemporary concept of physical and health education, carried out in a contemporary school, based on *Podstawa programowa* (basic curriculum). She concentrates on an anthropological axiomatic area of school education, emphasizing the necessity of grounding the education on an appropriate concept of a human being as well as educating students towards lasting, unchanged values. She presents the innovative tendencies of physical and health education as a basis of school education.

Artykuł znajduje się w pozycji: M. Kowalski, A. Famuła –Jurczak (red.), *Kultura – edukacja – wychowanie (zmiany dostrzegane i odczuwane)*, „Zeszyty Naukowe PWSZ”, Wydawnictwo PWSZ, Gorzów Wielkopolski 2009, s. 61 – 71

³³ A. C. Clarke, za: M. B. Rosenberg, *Edukacja wzbogacająca życie*, (tłum. A. Mills), Agencja Wydawnicza: Jacek Santorski, Warszawa 2006, s. 16.